

Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Наукові інновації та передові технології»

(Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)

Випуск № 8(36) 2024

Київ – 2024

Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration

within the work of the Publishing Group «Scientific Perspectives»

«Scientific innovations and advanced technologies»

(Series «Management and administration», Series «Law», Series «Economics», Series «Psychology», Series «Pedagogy»)

Issue № 8 (36) 2024

Kyiv – 2024

ISSN 2786-5274 Print
УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36))

**«Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування»,
Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»):
журнал. 2024. № 8(36) 2024. С. 1711.**

Рекомендовано до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення від 06.08.2024, № 4/8-24)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 24962-14902Р від 13.09.2021 р.*

Журнал видається за наукової підтримки: Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Асоціація науковців України», громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 30.11.2021 № 1290 журналу присвоєно категорію "Б" із права

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 01.02.2022 № 89 журналу присвоєно категорію "Б" із педагогіки

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу присвоєно категорію "Б" із економіки та державного управління

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.06.2023 № 768 журналу присвоєно категорію "Б" зі спеціальностей 073 - менеджмент, 076 - підприємництво та торгівля, 015 - професійна освіта

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.08.2023 № 1035 журналу присвоєно категорію "Б" зі спеціальності 053 - психологія

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу у галузях державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та його інтеграції у світовий науковий простір, шляхом оприлюднення результатів наукових досліджень.

Головний редактор

Романенко Євген Олександрович - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, полковник Генерального штабу Збройних Сил України, Президент громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Абуселідзе Георгій - завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Батумі, Грузія)
- Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)

- Беньковська Наталя Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної підготовки Інституту Військово-Морських Сил Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- Бельська Тетяна Валентинівна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості (м. Київ, Україна)
- Бондар-Підгурська Оксана Василівна - доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», (Полтава, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Гбур Зоряна Володимирівна - доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна)
- Дашій Олександр Іванович — доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного Технічного Університету «Харківський Політехнічний Інститут» (Харків, Україна)
- Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)
- Демідова Юлія Євгенівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного Технічного Університету «Харківський Політехнічний Інститут» (Харків, Україна)
- Дем'янишина Олеся Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна)
- Дранус Любов Сергіївна кандидат економічних наук, доцент, оцент кафедри менеджменту Чорноморського національного університету імені Петра Могили
- Журавльова Лариса Петрівна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Поліського національного університету (Житомир, Україна)
- Заячківська Оксана Василівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Льїн Валерій Юрійович - доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
- Льїна Анастасія Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)
- Ічанська Олена Михайлівна - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Кайдашев Роман Петрович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Каламаж Руслана Володимирівна - доктор психологічних наук, професор, проректор з навчально-виховної роботи Національного університету «Острозька академія» (Рівне, Україна)
- Кардаш Оксана Любомирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інститут автоматки, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
- Калашнік Наталя Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету ім. М.І.Пирогова, (Вінниця, Україна) kalashnuknatalia@gmail.com
- Кобець Дмитро Леонтіївич - кандидат економічних наук (доктор філософії), доцент Хмельницького національного університету, доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування (м. Хмельницький, Україна)
- Коваленко Олена Михайлівна - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна)
- Корильчук Неоніла Іванівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я.Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
- Корнієнко Петро Сергійович - доктор юридичних наук, доцент, адвокат, заступник першого проректора по роботі з коледжами, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)
- Кошова Світлана Петрівна — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри управління охороною здоров'я Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика (Київ, Україна)
- Кравчук Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- Кравчук Людмила Степанівна - кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», завідувач кафедрою фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інститут соціальних технологій Університет "Україна" (Хмельницький, Україна)
- Литвиненко Віктор Іванович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Навчально наукового інституту права Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Лич (Назарук) Оксана Миколаївна - доктор психологічних наук, доцент, член-кореспондент української академії акмеології, член громадської спілки «Національна психологічна асоціація», доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Марушева Олександра Анатоліївна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та інформаційного менеджменту ПВНЗ Університет Новітніх Технологій (м. Київ, Україна)
- Міхальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
- Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- Миргород-Карпова Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
- Новак-Калыева Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)
- Огієнко Альона Володимирівна - доктор економічних наук, доцент кафедри організації авіаційних робіт та послуг Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

- Орлова Наталя Сергіївна - доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Харків, Україна)
- Павлов Костянтин Володимирович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- Павлова Олена Миколаївна - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- Пагута Тамара Іванівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, директор Інституту педагогічної освіти Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (Рівне, Україна)
- Помиткін Едуард Олександрович — доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України (Київ, Україна)
- Помиткіна Любов Віталіївна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Приходькіна Наталя Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
- Савенко Олена Анатоліївна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і права Дніпровського державного аграрно-економічного університету, членкиня громадської наукової організації "Фінансово-економічна наукова рада" (Київ, Україна)
- Сапожніков Станіслав Володимирович - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро, Україна)
- Сопілко Ірина Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету (Київ, Україна)
- Титко Анна Василівна — кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
- Трушкіна Наталя Валеріївна - кандидат економічних наук, член-кореспондент Академії економічних наук України, дійсний член Центру українсько-європейського наукового співробітництва, старший науковий співробітник відділу проблем регуляторної політики та розвитку підприємництва, Інститут економіки промисловості НАН України (Київ, Україна)
- Турчинова Ганна Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
- Хохліна Олена Петрівна — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
- Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Яковицька Лада Савелівна — доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Якушева Оксана Вікторівна кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету (Черкаси, Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

© автори статей, 2024

© Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління, 2024

© Видавнича група «Наукові перспективи», 2024

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Управління та адміністрування»

Антипенко І.В., Юшковський А.Д. <i>ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ МЕХАНІЗМИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ</i>	19
Бабій О.С. <i>ВІДТВОРЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГРОМАД: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ</i>	28
Гараз І.В. <i>ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ З РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ</i>	38
Гасюк І.Л., Іваній О.М. <i>УПРАВЛІНСЬКЕ РІШЕННЯ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА СИСТЕМА</i>	49
Гончаренко В.С. <i>ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ОСНОВА СТАЛИХ СУСПІЛЬНО-ВЛАДНИХ ВІДНОСИН У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД</i>	65
Дзюндзюк Б.В., Жадан О.М. <i>ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ</i>	74
Юффе М.В. <i>НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСТВА В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ</i>	85
Іщук А.М. <i>РЕФОРМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД</i>	96
Карпенко Л.М., Казавчинський Д.Ю., Чернега С.Є. <i>ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ</i>	104
Козловець М.А., Грищенко І.М. <i>АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІЛЬОВОЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ КОМПЛАСНСУ</i>	115
Кокорєв В.В. <i>ОСНОВНІ СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ</i>	128

Шашина М.В. 1012
МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ

Щитов Д.М., Жадько К.С., Мормуль М.Ф. 1024
СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ УКРАЇНСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Юрченко О.А., Сичова О.Є. 1037
ГЛОБАЛЬНА ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ ЕКСПОРТ ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ

СЕРІЯ «Педагогіка»

Аніщенко В.О., Костюченко М.А. 1047
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ НА БАКАЛАВРСЬКОМУ РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: АСПЕКТНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД

Арістова Н.О., Махович І.А. 1058
РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ І СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ГЕЙМІФІКАЦІЯ» У НАУКОВОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Безкоровайна Л.В., Шевченко В.В. 1071
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ТУРИЗМУ Й РЕКРЕАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Бойко В.А., Гриценко Л.О. 1081
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ ПРИ ВИВЧЕННІ НАРИСНОЇ ГЕОМЕТРІЇ ТА КРЕСЛЕННЯ У ЗМІСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Бойцун І.Є., Харковський Є.М. 1094
ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА РОЗВИТОК МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Газіна І.О., Бабюк Т.Й. 1106
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Гаращенко А.П., Пшенична О.С. 1118
ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ STEM-ОСВІТИ

Гордієнко Ю.А. 1130
ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

- Дибкова Л.М., Січкаренко Г.Г., Македон Г.П.** 1140
ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛЕЙ СТУДЕНТІВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
- Євдоченко О.С., Анічкіна О.В., Авдєєва О.Ю., Писаренко С.В.** 1153
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ В 10 КЛАСІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
- Жовнич О.В., Мотрук В.Г.** 1166
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД У ФОРМУВАННІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
- Казаков М.С., Опанасенко В.П.** 1173
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ
- Карапузова Н.Д., Шакотько В.В.** 1184
РОБОТА НАД ЕЛЕМЕНТАМИ МАТЕМАТИЧНОЇ ТА ІНФОРМАТИЧНОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
- Клочок О.М.** 1196
НОРМАТИВНО-ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ
- Кривохижа А.М., Бикова О.В.** 1209
ФОРМУЛА СТВОРЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ (БАЛЕТМЕЙСТЕРАМ-ПОЧАТКІВЦЯМ ТА КЕРІВНИКАМ ХОРЕОГРАФІЧНИХ КОЛЕКТИВІВ)
- Кримчак Л.Ю.** 1222
СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ
- Лі Юйлін** 1234
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЕСТЕТИЧНОГО СВИТОГЛЯДУ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛАХ
- Лю Цін, Васюк О.** 1242
ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА
- Люльчак С.Ю., Кобися І.В.** 1257
СПРЯМОВАНІСТЬ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ НА ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
- Македон Г.П., Головка Н.Р., Кучерява Т.О., Ляпіна І.Ю., Супрунюк Г.М.** 1267
ПРОБЛЕМАТИКА ЦИФРОВІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

- Мельничайко А.В.** 1279
ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ТРАЄКТОРІЇ У ВИЩІЙ МАТЕМАТИЧНІЙ ОСВІТІ: ПІДХОДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ
- Набока О.М.** 1289
САМОСТІЙНА РОБОТА З ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНИХ МЕДІАРЕСУРСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
- Невмержицька О.В., Пагута М.В.** 1299
ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
- Овсієнко Л.М., Захарченко О.С.** 1308
ГЕЙМІФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СТУДЕНТІВ І КУРСАНТІВ ЗВО
- Петухова Л.Є., Воропай Н.А., Бальоха А.С.** 1321
ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КРИЗОВИХ УМОВАХ
- Підлісничка Н.Г.** 1332
ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА
- Поліщук Т.В., Возносименко Д.А., Іщенко Г.В., Рудницький С.О.** 1348
ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛАБКОВСТИГАЮЧИХ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ З МАТЕМАТИКИ
- Рогоза В.В.** 1361
ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМАТИКИ STEM-ОСВІТИ
- Руденко О.П., Литвин Н.А., Смолінська О.Є.** 1373
ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТУДЕНТІВ ЯК АКТУАЛЬНОЇ SOFT SKILL У ВОЄННИЙ ЧАС
- Савлук Г.І.** 1385
УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ
- Сікора О.В., Кобильник Т.П.** 1406
КОМП'ЮТЕРНЕ ТЕСТУВАННЯ – ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ
- Сніжко Н.В.** 1418
БІЛІНГВАЛЬНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦІЯ З МАТЕМАТИКИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
- Сосяк М.М.** 1427
ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У РЕЦЕПТИВНИХ ТА ПРОДУКТИВНИХ ВИДАХ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- Стукало О.А.** 1441
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЕТЕРИНАРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ
- Твердохліб Г.В.** 1450
УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАОСВІТИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (БАЗОВА ШКОЛА)
- Теренко О.О.** 1460
МОЖЛИВОСТІ БАЗОВОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У ПОДОЛАННІ НЕГРАМОТНОСТІ: КАНАДСЬКИЙ ДОСВІД
- Шнит Н.Л., Мартинчук О.В.** 1472
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВОЇ ОСВІЧЕНОСТІ У МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД
- Юдіна С.П., Сухомлинова О.В., Велика А.М.** 1483
СТРАТЕГІЇ МОТИВУВАННЯ СТУДЕНТІВ ДО УЧАСТІ У НАУКОВИХ ПРОЄКТАХ
- Ягоднікова В.В.** 1495
КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ

СЕРІЯ «Психологія»

- Korobka I.M.** 1504
TOLERANCE/INTOLERANCE TO UNCERTAINTY AND SUBJECTIVE WELL-BEING OF STUDENT YOUTH: EMPIRICAL INTERPRETATIONS
- Pasternatskyi A.V., Poplavska Ye.V.** 1518
CATATHYMIC-IMAGINATIVE PSYCHOTHERAPY: HISTORICAL ESSAY
- Бабчук О.Г., Косташ Л.М.** 1525
ЕМОЦІЙНІ БАР'ЄРИ СПІЛКУВАННЯ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ
- Бевз Г.М.** 1535
ПОКОЛІННІ ПЕРЕДАЧІ НАСТАНОВЛЕНЬ ЩОДО ЦІННОСТІ ОСВІТИ У РОДИНАХ ВЧИТЕЛІВ ТА «БАТЬКІВ УЧНІВ» (в умовах реформування повної загальної освіти)
- Березяк К.М., Лупак Н.М., Кирилішина М.Г., Шкраб'юк В.С.** 1548
ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
- Василик О.М.** 1555
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ У ЖІНОК-МЕНЕДЖЕРІВ ГОТОВНОСТІ ДО ВИКОРИСТАННЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ» В УПРАВЛІННІ

УДК 37.04:316.36

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1472-1482](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1472-1482)

Шнит Наталія Леонідівна голова ГО «Інклюзивні студії», здобувачка освітньої програми «Стратегії і практики інклюзивного навчання» другого (магістерського) рівня вищої освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо 18/2, м.Київ, 02154

Мартинчук Олена Валеріївна доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо 18/2, м.Київ, 02154
<https://orcid.org/0000-0001-6119-9306>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВОЇ ОСВІЧЕНОСТІ У МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті описано результати теоретичного аналізу досвіду Республіки Польща щодо формування статевої освіченості у польської молоді з особливими освітніми потребами, зокрема з інтелектуальною недостатністю. У статті подано рекомендації польських науковців щодо статевої освіти осіб з інвалідністю, окреслено основні теоретичні положення щодо забезпечення психосексуального розвитку молоді з інтелектуальною недостатністю через застосування ефективних стратегій для покращення статевої освіти молоді з особливими освітніми потребами.

Аналіз польського досвіду свідчить, що у Польщі статеве виховання молоді з особливими освітніми потребами є необхідним напрямом роботи з цією категорією дітей, проте існує недостатня готовність інституцій до реалізації програм зі статевого виховання. Вчителі і вихователі у реабілітаційних та навчальних закладах часто не до кінця усвідомлюють свою роль у формуванні статевої свідомості у осіб з обмеженнями життєдіяльності, що актуалізує потребу в розробленні і впровадженні спеціалізованих програм статевої освіти з врахуванням індивідуальних особливостей і потреб учнів з особливими освітніми потребами. Втім, Польща як країна Євросоюзу має позитивні напрацювання у цьому напрямі і вивчення польського досвіду є корисним для розроблення та впровадження вітчизняних програм з формування статевої освіченості у осіб з інтелектуальними порушеннями.

У статті описано наукові розвідки польських дослідників, які зазначають, що найбільш ефективними є програми, що поєднують практичну інформацію про безпеку під час статевого стосунку зі знаннями про стриманість та соціальні норми. Увага акцентується на переконаннях спеціальних

педагогів у необхідності розроблення спеціалізованих програм, які б урахували результати досліджень і спостережень за психосексуальним розвитком осіб з інтелектуальною недостатністю. Аналіз нових нормативних документів, зокрема «Основного навчального плану» для учнів з помірними або важкими інтелектуальними порушеннями та Постанови Міністерства національної освіти від 2017 року, підтверджує важливість включення тем сексуальної освіти у навчальний процес, акцентуючи на підготовці учнів до ролі дорослих, знанні про розвиток і зміни власного тіла, захисті інтимності та повазі до інтимності інших.

Ключові слова: статева освіченість, статеве виховання, молодь з особливими освітніми потребами.

Shnyt Nataliya Leonidivna head of the NGO "Inclusive Studies", graduate of the educational program "Strategies and Practices of Inclusive Education" of the second (master's) level of higher education, Kyiv Capital University named after Boris Grinchenko, I. Shamo Blvd. 18/2, Kyiv, 02154

Martynchuk Olena Valeriivna Doctor of Pedagogical Sciences, the Chairholder of the Chair of Special and Inclusive Education of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, I. Shamo Boulevard, 02154, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-6119-9306>

PECULIARITIES OF FORMING SEXUALITY EDUCATION IN YOUNG PEOPLE WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: POLISH EXPERIENCE

Abstract. The article describes the results of the theoretical analysis of the experience of the Republic of Poland in the formation of sexuality education among Polish youth with special educational needs, in particular, with intellectual disability. The article presents the recommendations of Polish scholars on sex education for people with disabilities, outlines the main theoretical provisions for ensuring the psychosexual development of young people with intellectual disabilities through the use of effective strategies to improve the sex education of young people with special educational needs.

The analysis of Polish experience shows that in Poland, sex education for young people with special educational needs is a necessary area of work with this category of children, but there is insufficient readiness of institutions to implement sex education programmes. Teachers and educators in rehabilitation and educational institutions are often not fully aware of their role in shaping sexuality in people with disabilities, which makes it necessary to develop and implement specialised sex education programmes that take into account the individual characteristics and needs of students with special educational needs. However, Poland as an EU country has

positive developments in this area, and the study of Polish experience is useful for the development and implementation of domestic programmes to promote sexuality education for people with intellectual disabilities.

The article describes the scientific research of Polish researchers who note that the most effective programmes are those that combine practical information about sexual safety with knowledge about abstinence and social norms. Attention is focused on the beliefs of special educators in the need to develop specialised programmes that take into account the results of research and observations of the psychosexual development of people with intellectual disabilities. An analysis of new regulations, including the 'Core Curriculum' for students with moderate or severe intellectual disabilities and the 2017 Resolution of the Ministry of National Education, confirms the importance of including sexuality education in the educational process, focusing on preparing students for the role of adults, knowledge about the development and changes of their own bodies, protection of intimacy and respect for the intimacy of others.

Keywords: sexuality education, sex education, young people with special educational needs.

Постановка проблеми. У сучасних умовах в Україні впроваджуються актуальні реформи в освіті, системі соціального захисту, охороні психічного здоров'я. Цей процес передбачає також поступове підвищення рівня толерантності українського суспільства, зміну стереотипів щодо ставлення до людей з обмеженнями життєдіяльності та здоров'я, врахування освітніх потреб та життєвих запитів таких осіб у навчально-виховному та реабілітаційному процесах.

При цьому слід зазначити про недостатню увагу до вивчення різних аспектів психосексуального розвитку осіб із функціональними порушеннями, розповсюдження наукових знань з даної проблематики серед населення, у тому числі і серед батьків та опікунів таких осіб. Наслідком цього виступає не лише виникнення у людей викривлених уявлень про «сексуальність людини з психофізичними порушеннями», а й відсутність у такої молоді елементарних знань зі статевої освіченості, що може призвести як до ризикованих сексуальних стосунків, небажаної вагітності, так і до перешкод у реалізації власного права на особисте життя.

Європейські країни мають значний досвід і усталені традиції спільного вирішення педагогічних проблем статевого виховання учнівської молоді, впровадження різноманітних організаційних форм, методів та педагогічних технологій. Тому досвід країн Євросоюзу є корисним для вітчизняної практики, особливо країн-сусідів, з якими Україна має стійкі взаємостосунки і партнерські відносини та у яких статево виховання є важливим напрямом державної освітньої політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У країнах Євросоюзу питанням сексуальної освіти й статевого виховання учнівської молоді присвячені освітні документи, директивні та нормативні акти урядів країн Євросоюзу, рішення комісій із питань освітньої політики, періодичні педагогічні, психологічні та соціологічні видання. На законодавчому рівні змістові та організаційні аспекти статевого виховання регламентують положення Хартії із сексуальних і репродуктивних прав (Charter on Sexual and Reproductive Rights) (2006), а в напрямі розроблення змісту статевого виховання базовим документом є “Стандарти сексуальної освіти в Європі” (“Standards for sexuality education in Europe”) (2010). Активна законотворча діяльність Євросоюзу у сфері статевого виховання знайшла відображення в Керівництві розробленням політики і дій у сексуальній освіті в Європі (2006), Керівництві із розроблення політики в галузі охорони сексуального і репродуктивного здоров’я та захисту прав молоді в Європі (2008), Декларації Міжнародної федерації планування сім’ї (МФПС) про сексуальні права людини (2008).

З’ясовано, що теоретико-методологічну основу статевого виховання в країнах Євросоюзу становлять концепції та ідеї сексуальної освіти, серед яких: 1) релігійна концепція цнотливості, що відображає традиційно-обмежені позиції; 2) гігієнічна концепція, концепція навчання контрацепції, концепція “навчання утриманню”, які відповідають сучасним уявленням про міжстатеву взаємодію, характер наявних протиріч між статями, причини сексуальної революції, перспективи у розв’язанні проблеми статей. Виявлено існування трьох основних моделей статевого виховання молоді: рестриктивної (обмежувально-охоронної), пермісивної (ліберальної) та моделі “золотої середини”, кожна з яких має право на існування. Прийняття тієї чи тієї моделі в конкретному суспільстві, як з’ясовано, регулюють індивідуальне ставлення до сексуальності і статевого виховання учнівської молоді конкретної країни, політика держави, позиція науковців, рівень економічного розвитку суспільства тощо [1, с. 17].

Значний внесок у дослідження загальних тенденцій підготовки молоді до дорослого життя в країнах європейського співтовариства зробили Дж. Ольсен, Б. Стронг. У дисертаційному дослідженні Бялик О.В. окреслено сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу. Особливості психосексуального розвитку осіб із аутизмом вивчали Дж. Ріалмуто, Л. Рубл, М. Далрїмпл, Дж. Даллдорф, Л. Вінг. Різні аспекти психосексуального розвитку дітей та підлітків із синдромом Дауна розглядали Д. ван Дайк, Д. Мак Браєн, А. Шербонді. Питання психосексуального розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату досліджували Г. Берман, Д. Харіс, Р. Енрайт, М. Гїлпін, Т. Карсерс. У працях А. Шиделко та інших досліджено питання соціальної профілактики статевої деморалізації неповнолітніх у Республіці Польща. Роботи М. Хурша зорієнтовані на дослідження статевого виховання учнів спеціальних закладів освіти (Польща).

Мета статті - висвітлити результати теоретичного аналізу окремих аспектів, пов'язаних зі статевим вихованням людей з особливими освітніми потребами у Республіці Польща з акцентом на проблему статевого виховання людей з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Під час Всесвітньої конференції з питань народонаселення та розвитку (Каїр, 1994 р.) та 4-ї Всесвітньої конференції жінок (Пекін, 1995 р.) визнано, що ціна, яку молоді люди платять за відсутність достовірних знань про людську сексуальність і репродуктивне здоров'я, настільки висока, що уряди зобов'язані вжити відповідних заходів для зміни цієї ситуації. Польща брала участь в обох конференціях і прийняла їхні підсумкові документи без застережень, таким чином зобов'язавшись виконувати їх рішення. Найпомітнішими наслідками відсутності статевого виховання чи його неналежної якості є випадки інфікування ВІЛ іншими захворюваннями, що передаються статевим шляхом, а також рання та незапланована вагітність [2].

Спеціальні дослідження вчених з різних країн Європейського союзу показали, що впровадження шкільних освітніх програм часто затримує або знижує сексуальну активність молодих людей і призводить до більш частого використання контрацепції. Варто додати, що програми є більш ефективними, якщо їх запровадити до того, як молодь стане сексуально активною. Кращих ефектів також було досягнуто, коли молодим людям надали не лише практичну інформацію про безпеку під час статевих стосунків, але й знання про ініціативи, які поєднували пропаганду сексуальної стриманості з надійними поглядами та соціальними нормами. Це також означає, що вони продемонстрували знання про безпечні статеві стосунки ефективніше, ніж ті, які зосереджені виключно на переконанні молодих людей утриматися [2].

На думку Б. Матіяс, належне статеве виховання в школі:

- дає змогу молодим людям з особливими освітніми потребами підходити до власної сексуальності в позитивному ключі, підвищує шанси на створення щасливих стосунків;
- дозволяє надавати особам з інтелектуальними порушеннями достовірну інформацію відповідно до їхнього віку та розуміння;
- створює можливість виправляти неправильну інформацію, що доходить до молоді;
- допомагає молодим людям уникнути проблем, пов'язаних із веденням статевого життя.

Незалежно від ставлення дорослих до сексуальності молодих людей з особливими освітніми потребами, неможливо заперечити, що молодь вступає у статеві зносини. Дорослі несуть відповідальність за надання їм знань, завдяки яким вони зможуть реалізувати свої репродуктивні права та право на здоров'я, тому програми сексуальної освіти повинні включати достовірну інформацію про запобігання вагітності, методи та засоби контрацепції та їх використання відповідно до стану знань, їх переваги та недоліки.

Також сучасні польські науковці рекомендують надати вичерпну інформацію про те, як захиститися від ВІЛ-інфекції та інших захворювань, що передаються статевим шляхом. На їх погляд, неприпустимо спотворювати інформацію з будь-яких причин, у тому числі ідеологічних. Прикладом таких дій можуть бути деякі польські підручники на тему «Підготовка до сімейного життя». Їхні автори застерігають молодь від використання контрацепції, наводячи, зокрема, такі абсурдні аргументи, як те, що використання контрацепції призводить до сексуальної фригідності та втрати поваги [3].

Аналіз наукових розвідок Г. Ферберн, Д. Роулі [4] підтвердив твердження, що основна та загальна статева освіта має базуватися на правових та медичних стандартах і правах людини, розроблених ООН та Європейським Союзом. Науковці зазначають, що згідно з міжнародними стандартами, програми статевого виховання повинні забезпечувати:

- достовірну та повну інформацію, адаптовану до віку дитини, достатньо рано – таким чином, щоб передбачити досвід молоді: вичерпну інформацію про контрацепцію, включаючи ефективність, залежно від недоліків різних методів;

- професійна інформація про СНІД та про те, як уникнути ВІЛ-інфекції та інших захворювань, що передаються статевим шляхом, і підкреслити: відповідальність жінки за наслідки сексуальної активності, право на відмову в будь-якій ситуації, що засноване на принципі гендерної рівності, повній повазі до репродуктивних прав людини та сексуальних прав жінок;

- повазі до молодих людей та їхніх рішень, припущенні, що сексуальність є благом і повинна служити щастю жінок і чоловіків [4].

Р. Кіак наголошує у своїх дослідженнях, що постійний освітній процес покликаний полегшити розуміння людей з обмеженими можливостями – він має привести до того, що людина з обмеженими можливостями стане самостійною та візьме на себе відповідальність за власне життя. Тому потрібно зробити все, щоб соціалізація охопила і їх статево сферу. Це узгоджується з правом кожної людини знати про своє власне сексуальне життя та дає їй можливість повністю реалізувати свої потреби та мати більшу автономію. Р. Кіак зазначає, що цілі сексуальної соціалізації людей з інтелектуальними порушеннями не повинні опускати кілька важливих питань, зміст яких включено в стандарти Всесвітньої організації охорони здоров'я:

- допомога у формуванні психосексуальної зрілості;
- позитивне ставлення до гендеру;
- популяризація моделей тривалих стосунків, заснованих на любові та партнерстві, що полягає в наданні знань про біологічні, психічні та соціальні зміни на різних етапах розвитку людини;

- підвищення обізнаності про важливість і наслідки сексуальної ініціації;

- протидія сексуальним комплексам, страхам і фобіям;
- надання повної інформації про сексуальність людини, адаптовану до віку дитини;
- надання інформації про негативний досвід молодих людей; включаючи ефективність і недоліки різних методів;
- надання адекватної інформації про СНІД та про те, як уникнути ВІЛ-інфекції та інших захворювань, що передаються статевим шляхом [5].

Автор публікації вважає, що у сім'ї та в школі можна створити належне сексуальне середовище, якщо дорослі дотримуються кількох важливих принципів: прозорість щодо сексуальних питань та особистої відповідальності [5] та надає низку методичних рекомендацій та порад щодо роботи з формування сексуальної освіченості у дітей та молоді з інтелектуальними порушеннями. Зокрема:

- варто планувати бесіди про сексуальність так, щоб вони не породжували страхів, занепокоєнь, почуття провини, а, з іншого боку, не призводили до надмірного захоплення людською сексуальністю;

- батьки/вихователі повинні бути дуже обережними, щоб не ділитися несвідомо зі своїми дітьми своїми особистими сексуальними проблемами та обмеженнями;

- розмови про сексуальний зміст повинні вестися просто, природно, прозоро і водночас «дружньо» стосовно людської сексуальності: прийняття зрілого, прозорого та відповідального ставлення до сексуальних питань з боку батьків та опікунів призведе до довіри. З боку дитини це спонукає до відкритого обговорення, при цьому батьки/вихователі повинні уникати надто спрощених і односторонніх порад, які можуть ввести дитину в оману;

- у сексуальному вихованні часто допускаються дві дуже різні помилки, моральні закони і духовний вимір людини ігноруються, що призводить до біологізму в трактуванні людської сексуальності, а психологічні закони недостатньо враховуються або навіть ігноруються, що, у свою чергу, спричиняє небезпечне придушення сексуальних потреб і бажань, чутливості та делікатності: батько/вихователі повинен добре розуміти, що дитина потребує та чого очікує від нього;

- розмова з дитиною про її сексуальність вимагає не тільки надання належних знань, але й усвідомлення того, що ці питання є важливим аспектом особистості дитини, тому її потреби не можна ігнорувати, а її почуття інтимності та приватності слід поважати;

- інформацію потрібно надавати відповідно до рівня розвитку дитини, тобто враховувати вік дитини та стежити за її чутливістю та потребами розвитку [5].

У своїх працях і рекомендаціях для батьків польський науковець Р. Кіак зазначив, що при індивідуальному статевому вихованні в сім'ї дитина сама –

найчастіше через запитання – дає чіткі сигнали про те, яка інформація потрібна їй на даному етапі. Важливо створити дружню атмосферу. Подаючи інформацію, не варто зосереджуватися лише на технічних деталях. Не менш важлива спонтанність. Наприклад, можна запропонувати розмову про кохання на День святого Валентина або розмову про виховання дітей на День матері. Це гарні можливості, які не викликають напруги, створять гарну атмосферу для розмови. Не можна вводити дитину в оману. Коли дитина-підліток запитує про деталі, не варто уникати відповіді. Потрібно дотримуватись фактів, говорити просто та фактично, що дозволить уникнути багатьох непорозумінь (наприклад: ми називаємо цю діяльність статевим актом. Якщо сперматозоїд з'єднується з яйцеклітиною в організмі жінки, утворюється ембріон, з якого розвивається дитина). Варто інформувати, а не «читати мораль». Необхідно пояснити, що таке батьківство і вагітність, які його етапи і що відбувається після народження дитини. Варто показати дитині вагітну жінку, фото плоду і повідомити їй, як відбувається запліднення. Варто завжди говорити спокійно, дотримуватись фактів і використовувати образні підказки.

Людина з більш глибокою інтелектуальною недостатністю легше зрозуміє, що їй говорять, якщо їй це показати (наприклад, використати 4D ультразвукову плівку). [5].

У рекомендаціях для батьків польської дослідниці І. Формалік зазначається про важливість своєчасного отримання інформації молоддю з особливими освітніми потребами і акцентується увага на тому, що не варто очікувати, що школа замінить батьків у вихованні дитини. Батькам також слід надавати інформацію про безпечну сексуальну поведінку [6].

Аналіз наукових розвідок І. Формалік засвідчив такі основні тези в роботі з молоддю з обмеженнями життєдіяльності при формуванні у них сексуальної освіченості:

- надання інформації про засоби контрацепції;
- повага до почуттів дитини, яка росте, особливо коли якась поведінка, пов'язана з сексуальністю дитини, дивує дорослих. Може статися так, що дитина вже займалася певною сексуальною поведінкою (мастурбація або пестоші з партнером). Замість того, щоб критикувати її, потрібно подумати, як можна допомогти (наприклад, розпочавши розмову про контрацепцію чи почуття у стосунках);
- процес статевого виховання відбувається в різних соціальних контекстах. Безсумнівно, найбільше значення у процесі психосексуального розвитку молоді з інвалідністю мають два середовища: сімейне та інституційне (школа, реабілітаційні та навчальні центри). У цих середовищах можуть існувати навмисні впливи добре продуманих програм, реалізація яких підтримуватиме розвиток сексуальної ідентичності у людей з інтелектуальною недостатністю на основі методичних розробок з врахуванням індивідуальних потреб;

– позиція людей, що впливають на організацію та ефекти процесу соціальної реабілітації людей з інтелектуальною недостатністю щодо їх статевого виховання має бути чітко сформульована в напрямі формування статевої освіченості і кращих інтересів цільової групи. Цю реабілітацію слід проводити та здійснювати відповідно до добре продуманих концепцій міждисциплінарного, цілісного та довгострокового характеру [6].

На думку І. Формалік, сімейне середовище має відігравати першочергову роль у процесі реабілітації та позитивної соціалізації дитини з інтелектуальними порушеннями. У сімейному середовищі дитина має можливість отримати знання про диференціацію соціальних ролей, пов'язаних із статтю. Ці знання можуть бути результатом навмисних взаємодій, а також моделювання поведінки шляхом ототожнення з ролями, які виконують батьки. Сімейне оточення може створювати умови для накопичення знань у психосексуальній сфері, основою яких є розвиток емоційної особистості дитини, що прагне до тісного контакту.

У методичних рекомендаціях І. Формалік для спеціалістів зазначені важливі аспекти підтримки батьків молоді з особливими освітніми потребами:

– надання батькам емоційної підтримки, допомагаючи знизити їхню тривожність і невпевненість через пояснення що прояви сексуальності їхньої дитини є нормальними;

– надання батькам інформації про сексуальність їхніх дітей, тому рекомендується запрошувати спеціалістів або самим надавати ці знання, дотримуючись простого алгоритму: показувати правильні дії, пояснювати їхню важливість, заохочувати батьків до застосування знань, обговорення сумнівів тощо;

– синхронізація дій школи та батьків, адже спільно визначені цілі та задачі, які орієнтовані на потреби дитини і співвідносяться з індивідуальними програмами розвитку, є важливим елементом формування статевої освіченості і розподілення завдань між школою та батьками;

– проведення регулярних зустрічей з батьками на теми, пов'язані зі статевою освітою, із залученням спеціалістів (гінекологів, урологів, ендокринологів, сексологів, психотерапевтів) для надання різних перспектив та знань;

– надання батькам інформації про спеціалістів та установи, які можуть їх підтримати, організація групових зустрічей для вирішення складних проблем, запис домовленостей та відслідковування виконання завдань;

– надання доступу до літератури про статевий розвиток молоді з особливими освітніми потребами, щоб батьки отримали наукове підтвердження [7].

Висновки. Статева освіченість однаково стосується всіх людей: як з інвалідністю, так і без інвалідності. Навчання з теми статевої просвіти для молоді з інтелектуальною недостатністю потребує особливого підходу з урахуванням їх специфічних потреб і можливостей.

Інституції, що займаються навчанням і реабілітацією молоді з особливими освітніми потребами, зокрема з інтелектуальною недостатністю, в Республіці Польща визнають важливість психосексуального розвитку. Вчителі і вихователі усвідомлюють свою роль у формуванні статевої свідомості у цих осіб і впроваджують елементи сексуального виховання в освітній процес.

Застосування польського досвіду є надзвичайно важливим в аспекті розроблення та впровадження спеціалізованих програм статевого виховання для молоді з інтелектуальною недостатністю в Україні. З'ясовано, що такі програми повинні враховувати індивідуальні потреби учнів і охоплювати знання про розвиток і зміни тіла, піклування про інтимну гігієну, дотримання правил приватності та дистанції у стосунках.

Нові положення основного навчального плану в Польщі, що набрали чинності з вересня 2017 року, передбачають включення елементів сексуальної освіти в навчальні програми для учнів з помірними та тяжкими інтелектуальними порушеннями. Документи зобов'язують реалізувати різноманітний зміст сексуального виховання, що охоплює підготовку до ролі дорослої людини, знання про людську сексуальність, захист власної інтимності, дотримання правил інтимної близькості та необхідність профілактичних оглядів.

При цьому в польських програмах забезпечено індивідуальний підхід до навчання сексуальної освіченості, адаптовано інформацію відповідно до рівня розуміння та здібностей учнів. Включення думок фахівців, педагогів і батьків у цей процес сприяло створенню більш цілісної і підтримувальної системи сексуальної освіти для молоді з особливими освітніми потребами в Республіці Польщі. Співпраця з батьками, яка включає емоційну підтримку, надання знань, спільні дії, організацію зустрічей із спеціалістами та надання ресурсів, є ключовою для підтримки формування статевої освіченості у молоді з особливими освітніми потребами.

Література:

1. Бялик О.В. Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу. Автореф. дис. на здобуття наук. ст. д. пед. н. зі спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Вінниця, 2017. 39 с.
2. Matyjas B. Plany i marzenia młodzieży upośledzonej umysłowo w stopniu lekkim dotyczące przyszłej rodziny własnej. *Pedagogika specjalna wobec zagrożeń i wyzwań XXI wieku*/ Red.W. Dykcik, J. Pańczyk, Poznań 1999.
3. Ośrodek Racjonalistyczno-Sceptyczny im. De Voltaire'a. URL : <http://www.racjonalista.pl/>
4. Fairbairn G., Rowley D. Ethical aspects of sexuality of people with intellectual disabilities. *Sexuality of people with intellectual disabilities - releasing them from patterns and prejudices* /Ed J. Głodkowska, A. Giryński. Варшава, 2005. 14 с.
5. Kijak R. Seks i niepełnosprawność. *Doświadczenia seksualne osób z niepełnosprawnością intelektualną*. Kraków 2010.
6. Fornalik I. Jak edukować seksualnie osoby niepełnosprawne intelektualnie? *Poradnik dla specjalistów*. Warszawa : Stowarzyszenie „Bardziej Kochani” i innych publikacji, 2010.

7. Fornalik I. Dojrzewanie. Miłość. Seks. Poradnik dla rodziców osób z niepełnosprawnością intelektualną. Warszawa : Stowarzyszenie „Bardziej Kochani” i innych publikacji, 2010.

8. Н.Шнит, О.Мартинчук, Актуальні проблеми формування статевої освіченості молоді з особливими освітніми потребами .Актуальні проблеми соціальної роботи та інклюзивної освіти в сучасних умовах [Електронне видання] : Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Дрогобич, 25-26 квіт. 2024 р.). Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2024. 120 с., с. 118–120.

References:

1. Bialyk O.V. (2017). Suchasni tendentsii statevoho vykhovannia uchnivskoi molodi v krainakh Yevrosoiuzu [Modern tendencies of sexuality education of student youth in the EU countries]. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. st. d. ped. n. zi spets. 13.00.07 – teoriia i metodyka vykhovannia. Vinnytsia.

2. Matyjas, B. (1999). Plany i marzenia młodzieży upośledzonej umysłowo w stopniu lekkim dotyczące przyszłej rodziny własnej [Plans and dreams of adolescents with mild mental retardation concerning their future family of their own]. *Pedagogika specjalna wobec zagrożeń i wyzwań XXI wieku – Special pedagogy in the face of threats and challenges of the 21st century /* Red.W. Dykcik, J. Pańczyk, Poznań [in Polish].

3. Ośrodek Racjonalistyczno-Sceptyczny im. De Voltaire'a [the De Voltaire Rationalist-Sceptic Axis]. URL : <http://www.racjonalista.pl/>

4. Fairbairn, G., Rowley, D. (2005). Ethical aspects of sexuality of people with intellectual disabilities. *Sexuality of people with intellectual disabilities - releasing them from patterns and prejudices* /Ed J. Głodkowska, A. Giryński. Warsaw.14 p.

5. Kijak R. Seks i niepełnosprawność [Sex and disability]. *Doświadczenia seksualne osób z niepełnosprawnością intelektualną – The sexual experiences of people with intellectual disabilities*. Kraków 2010.

6. Fornalik, I. (2010). Jak edukować seksualnie osoby niepełnosprawne intelektualnie? Poradnik dla specjalistów [How to sexually educate people with intellectual disabilities? A guide for professionals]. Warszawa : Stowarzyszenie „Bardziej Kochani” i innych publikacji, 2010.

7. Fornalik I. Dojrzewanie. Miłość. Seks. Poradnik dla rodziców osób z niepełnosprawnością intelektualną [How to sexually educate people with intellectual disabilities? A guide for professionals]. Warszawa : Stowarzyszenie „Bardziej Kochani” i innych publikacji, 2010.

8. Shnyt, N., & Martynchuk, O. (2024). Aktualni problemy formuvannia statevoi osvichenosti molodi z osoblyvymy osvitnymi potrebamy [Current Issues of Sexual Education Formation for Youth with Special Educational Needs]. In Proceedings of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Current Issues of Social Work and Inclusive Education in Modern Conditions" (Ukraine, Drohobych, April 25-26, 2024), Drohobych: , 120 pp.